

Черненко Олександр Володимирович,

ORCID ID: 0000-0001-7012-1797

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

ПЕДАГОГІЧНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТНИМИ ПРОЄКТАМИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

PEDAGOGICAL MODEL OF QUALITY MANAGEMENT DEVELOPMENT IN EDUCATIONAL PROJECTS FOR FUTURE TEACHERS

Стаття присвячена актуальній проблемі розробки педагогічної моделі розвитку управління якістю освітніми проєктами для майбутніх викладачів. Автор обґрунтовує актуальність дослідження, спираючись на сучасні тенденції в освіті, зокрема орієнтацію на компетентнісний підхід, важливість міждисциплінарності, та вимоги європейської інтеграції. У роботі здійснено ґрунтовний аналіз останніх наукових досліджень і публікацій вчених з питань педагогічного моделювання, професійної підготовки майбутніх викладачів та управління освітніми проєктами.

Метою статті є розробка та наукове обґрунтування педагогічної моделі розвитку управління якістю освітніми проєктами майбутніх викладачів на основі концепції професійної підготовки педагогічних кадрів.

У основній частині статті автор розкриває сутність поняття педагогічної моделі, спираючись на праці вітчизняних та зарубіжних дослідників. Пропонується авторське визначення «педагогічної моделі розвитку управління якістю освітніми проєктами майбутніх викладачів» як цілісної, структурованої системи теоретико-методологічних підходів, принципів, методів та засобів, спрямованої на формування відповідних компетентностей. Значна увага приділяється аналізу поняття якості освіти та управління якістю освітніх проєктів. Автор розглядає різні підходи до розуміння якості вищої освіти та наголошує на важливості впровадження системи управління якістю в закладах освіти.

У статті представлено авторську педагогічну модель розвитку управління якістю освітніми проєктами майбутніх викладачів. Модель складається з шести взаємопов'язаних блоків: цільового, змістового, процесуального, технологічного, діагностично-результативного та блоку умов реалізації. Кожен блок детально описано та обґрунтовано його роль у загальній структурі моделі. Особливу увагу приділено умовам реалізації моделі, які включають інтеграцію концепції проєктного менеджменту в навчальні програми, застосування інтерактивних методів навчання, практичне застосування концепції управління якістю, організацію командної роботи студентів та використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Стаття має теоретичне та практичне значення для розвитку педагогічної науки та вдосконалення системи підготовки майбутніх викладачів. Запропонована модель може бути використана для розробки навчальних програм та курсів з управління якістю освітніх проєктів у закладах вищої освіти.

Ключові слова: майбутні викладачі, вища освіта, педагогічна модель, якість, освітній проєкт.

The article addresses the urgent issue of developing a pedagogical model for quality management development in educational projects for future teachers. The author substantiates the relevance of the research, drawing on current trends in education, particularly the focus on a competency-based approach, the importance of interdisciplinarity, and the requirements of European integration. The paper provides a thorough analysis of recent scientific research and publications by scholars on pedagogical modeling, professional training of future teachers, and management of educational projects.

The aim of the article is to develop and scientifically justify a pedagogical model for quality management development in educational projects for future teachers based on the concept of professional training for pedagogical staff.

In the main part of the article, the author reveals the essence of the pedagogical model concept, drawing on the works of domestic and foreign researchers. The author proposes an original definition of the «pedagogical model for quality management development in educational projects for future teachers» as a holistic, structured system of theoretical and methodological approaches, principles, methods, and tools aimed at forming relevant competencies. Considerable attention is given to analyzing the concept of education quality and quality management in educational projects. The author examines various approaches to understanding higher education quality and emphasizes the importance of implementing quality management systems in educational institutions.

The article presents the author's pedagogical model for quality management development in educational projects for future teachers. The model consists of six interrelated blocks: target, content, process, technological, diagnostic-resultative, and implementation conditions. Each block is described in detail, and its role in the overall structure of the model is justified. Special attention is paid to the conditions for implementing the model, which include integrating the concept of project management into curricula, applying interactive teaching methods, practical application

of the quality management concept, organizing student teamwork, and using modern information and communication technologies.

The article has theoretical and practical significance for the development of pedagogical science and the improvement of the training system for future teachers. The proposed model can be used to develop curricula and courses on quality management of educational projects in higher education institutions.

Key words: future teachers, higher education, pedagogical model, quality, educational project.

Постановка проблеми. Глобальні трансформації у вітчизняній системі вищої освіти вимагають від майбутніх викладачів розвитку нових компетентностей, особливо у сфері управління освітніми проектами та забезпечення їх якості. Сучасне покоління студентів, виховане в епоху цифрових технологій, демонструє зростаючу потребу в інтерактивних методах навчання, які не лише стимулюють їхню творчість та критичне мислення, але й надають широкі можливості для активної співпраці, обміну ідеями в колективі, що суттєво контрастує з традиційними, часто монологічними та пасивними підходами до освіти, які вже не відповідають динамічним вимогам сучасного світу, а тому, не задовольняють інтелектуальні потреби нового покоління студентів, які прагнуть до більш глибокого залучення в освітній процес та практичного застосування набутих знань.

Важливим аспектом актуальності теми дослідження педагогічних моделей розвитку управління якістю освітніми проектами є орієнтація сучасної освіти на компетентнісний підхід, що вимагає від викладачів умінь створювати та керувати освітніми проектами, спрямованими на формування ключових компетентностей студентів. Важливість міждисциплінарних підходів у вищій освіті підкреслює необхідність розвитку навичок управління проектами, що охоплюють різні галузі знань та професійної діяльності. Останніми роками вимоги до молодих викладачів посилюються у наслідок динамічних процесів європейської інтеграції, які створюють запит на підготовку енергійних викладачів, здатних керувати науково-дослідницькими та міжнародними освітніми проектами, а також забезпечувати їх високу якість відповідно до світових стандартів.

У контексті цих змін, актуального значення набуває проектний підхід в освіті. Зростання ролі проектної діяльності в навчальному процесі створює необхідність розвитку у майбутніх викладачів навичок ефективного управління освітніми проектами. Така тенденція пов'язана з швидким розвитком інноваційних освітніх технологій, інтеграція яких у навчальний процес, вимагає від молодих викладачів здатності реалізовувати креативні, інноваційні освітні проекти. У світлі концепції безперервної освіти та навчання протягом

життя, майбутні викладачі повинні володіти навичками розробки та управління різноманітними освітніми проектами, орієнтованими на різні вікові групи та професійні сфери. Така вимога тісно пов'язана з необхідністю забезпечення економічної ефективності освітніх програм, що підкреслює важливість розвитку навичок управління ресурсами та оптимізації освітніх проектів. Крім того, сучасна тенденція до індивідуалізації навчання вимагає від викладачів здатності створювати та керувати гнучкими освітніми проектами, які враховують індивідуальні потреби та траєкторії навчання студентів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За всю історію сучасної дидактики багато вітчизняних та зарубіжних вчених у своїх працях досліджували проблему якісної професійної підготовки молодих фахівців, зокрема: а) педагогічне моделювання (К. Дж. Болтер, В. Ю. Биков, Дж. К. Гілберт, С. У. Гончаренко, А. Н. Дахін, Р. Жусті, Є. О. Лодатко, В. І. Луговий, С. О. Сисоєва, В. А. Штофф та інші); б) особливості професійної підготовки майбутніх вчителів (Л. Дарлінг-Геммонд, О. А. Дубасенюк, К. М. Зайхнер, І. А. Зязюн, М. Кокран-Сміт, Ф. А. Й. Кортхаген, В. Г. Кремень, Н. Г. Ничкало, О. Я. Савченко, Л. С. Шульман та інші); в) управління освітніми проектами у навчальних закладах (П. Галлінгер, А. Гаргрівз, Р. Г. Гек, Г. В. Єльнікова, Л. М. Карамушка, К. Лейтвуд, В. В. Олійник, З. В. Рябова, Т. М. Сорочан, М. Фуллан та інші).

Проте, багато питань щодо управління якістю освітніх проектів залишилися поза увагою науковців. У зв'язку з цим, розробка педагогічної моделі розвитку управління якістю освітніми проектами для майбутніх викладачів є не лише актуальною відповіддю на сучасні виклики у сфері вищої освіти, але й має значний потенціал для підвищення якості підготовки педагогічних кадрів. Вирішення нагальних проблем освіти може зробити вагомий внесок у вдосконалення української освітньої системи в цілому.

Мета статті – на основі концепції професійної підготовки педагогічних кадрів розробити та науково-обґрунтувати педагогічну модель розвитку управління якістю освітніми проектами майбутніх викладачів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У сучасному світі, де інтелект і м'які навички стають дедалі більш важливішими у навчально-виховній діяльності, молоді педагоги повинні мати розвинену проєктну компетентність. Майбутній педагог повинен бути гнучким та здатним адаптуватися до швидких змін у навчальних програмах, бездоганно розбиратися у технологіях, методах і засобах навчання. Здатність координувати роботу студентів, встановлювати довірливі стосунки, розуміти їхні потреби та створити безпечне освітнє середовище – ось першочергове завдання викладача. У вік комп'ютерних технологій, педагог має бути обізнаним у використанні офісної техніки, інтерактивних дошок, он-лайн ресурсів, електронних гаджетів, а також інструментів для створення якісного навчального контенту. Важливо уміти реалізовувати разом зі студентами освітні ініціативи і проєкти, що розвивають навички колективної роботи і раціонального розподілу ресурсів.

У підсумку, для вирішення цих завдань, необхідно застосовувати моделювання професійної діяльності майбутнього педагога, яке повинно враховувати зазначені вище компетенції, щоб підготувати їх до ефективного виконання своїх обов'язків у навчальному закладі. Педагоги повинні бути не лише викладачами, але й наставниками, інноваторами та лідерами, здатними сприяти творчому розвитку студентів. Безумовно, моделювання професійної діяльності майбутнього педагога є складним і багатогранним завданням, яке вимагає врахування різноманітних факторів, включаючи технологічні, культурні, соціальні та педагогічні аспекти.

Під моделюванням професійної діяльності в навчальному процесі, М. В. Опачко розуміє «створення умов, за яких студенти в процесі навчання розв'язують комплексні «квазіпрофесійні» завдання, спрямовані на формування інтелектуальних і практичних умінь, необхідних для успішної професійної діяльності» [7, с. 4].

У трактуванні дослідниць Г. Й. Михайлишин та О. С. Кондур, «модель підготовки фахівця – це результат педагогічного моделювання, проєкт ефективної технології організації процесу підготовки; відзеркалення її будови, складових компонентів (блоків, елементів), якостей специфіки (властивостей і функцій), системних процесів і взаємозв'язків, змісту за цільовим призначенням на рівнях організації системного управління. Процес підготовки та його забезпечення полягає в організації теоретичного та практичного навчання, дослідництва, стажування у професійному

середовищі (різного типу) і прогнозування розвитку ступеневої неперервної системи цільової підготовки як об'єкту педагогічного дослідження, презентація соціокультурної форми педагогічної моделі» [5, с. 99].

Н. П. Волкова та О. Б. Тарнопольський наводять таке визначення: «модель організації навчального процесу у вищій школі, що забезпечує зближення навчання студентів з їх майбутньою професійною діяльністю, розуміємо як схематизоване подання усіх педагогічних заходів, що забезпечують ефективність і результативність цієї діяльності. Вона являє собою єдність таких блоків: цільовий та мотиваційний, теоретико-методологічний, змістовно-технологічний, рефлексивно-аналітичний, результативно-оцінювальний» [1, с. 4].

На нашу думку, педагогічна модель – це концептуальна структура, яка відображає та інтерпретує освітній процес у спрощеній, але змістовно насиченій формі. Педагогічна модель являє собою науково-обґрунтовану та теоретичну схему організації навчального процесу у закладі освіти, що включає взаємопов'язані компоненти навчання, виховання та розвитку. В дидактиці вищої школи, модель виступає як інструмент наукового пізнання та відображення педагогічної реальності професійної підготовки студентів, дозволяючи візуалізувати складні освітні процеси та явища, охоплює цілі, зміст, методи, форми та засоби навчання, а також передбачає механізми взаємодії між суб'єктами освітнього процесу.

На основі аналізу педагогічних засад професійної підготовки майбутніх викладачів та сучасних підходів до управління освітніми проєктами, можна запропонувати авторську дефініцію наукової категорії «педагогічна модель розвитку управління якістю освітніми проєктами майбутніх викладачів» під якою слід розуміти – цілісну, структуровану систему теоретико-методологічних підходів, принципів, методів та засобів, яка спрямована на формування компетентностей майбутніх викладачів у сфері управління якістю освітніх проєктів в умовах професійної діяльності. Така педагогічна модель інтегрує загальнодидактичні аспекти та підходи проєктного менеджменту, забезпечуючи розвиток здатності майбутніх викладачів ефективно реалізовувати освітні проєкти з урахуванням стандартів якості освіти та педагогічних технологій.

Головний акцент уваги при побудові педагогічної моделі має бути зосереджений на якості освіти, тобто, які нові знання, уміння та навички здобудуть студенти. Якість освіти, як філософську

категорію, можна розглядати як динамічну симфонію знань, умінь, навичок та професійних цінностей, що гармонійно поєднують індивідуальний розвиток особистості з потребами громадянського суспільства, створюючи резонанс між теорією і практикою, традиціями та інноваціями, формуючи не лише компетентних майбутніх викладачів, але й натхненних творців майбутнього, вихователів підростаючого покоління, здатних трансформувати виклики в можливості та збагачувати світ своїм творчим внеском.

За трактуванням МОН України: «якість освіти – комплекс характеристик освітнього процесу, що визначають послідовне та практично ефективне формування компетентності та професійної свідомості. Це певний рівень знань і вмінь, розумового, фізичного й морального розвитку, якого досягли випускники освітнього закладу відповідно до запланованих цілей навчання і виховання» [9].

Л. Гарві та Д. Грін пропонують «п'ять підходів до розуміння якості вищої освіти: якість як винятковість, досконалість, відповідність меті, цінність за гроші та трансформація» [10].

Г. О. Кільова вважає, що «якість вищої освіти забезпечують такі основні параметри: якісний показник професорського складу, якість викладання, стан матеріально-технічної бази, лабораторного обладнання вищого навчального закладу й фінансового забезпечення» [2, с. 25].

Е. Салліс у своїй книзі адаптує принципи загального управління якістю до освітнього контексту. Він пропонує практичні стратегії впровадження системи управління якістю (ISO) в освітніх закладах [11]. Наразі, впровадження системи управління якістю в закладах освіти (на основі міжнародного стандарту ISO) відкриває широкий спектр перспектив для підвищення ефективності освітнього процесу, а саме вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів, посилення конкурентоспроможності закладів освіти на ринку освітніх послуг та забезпечення сталого розвитку закладів освіти в умовах динамічно мінливого освітнього середовища.

О. О. Молчанюк, О. О. Пальчик «в широкому сенсі, під проектами можна вважати будь-яку діяльність, яка призводить до певних змін. Науковці зазначають, що поняття проекту може мінятися залежно від визначених завдань, запланованих результатів, секторів економіки тощо» [6, с. 212].

На думку О. В. Придатко «освітній проект – це комплекс впорядкованих дій та операцій, які мають тимчасовий характер та в межах виділених

ресурсів направлені на створення унікального продукту у вигляді сформованих знань, умінь та навичок користувача проекту» [8, с. 44].

Ю. М. Кузьмінська «до таких освітніх проектів відносяться: професійні курси, курси цільового призначення, семінари, тренінги, майстер-класи, окремі модулі та дисципліни на курсах підвищення кваліфікації, актуальні питання й теми тощо» [4, с. 42].

Про переваги методу освітніх проектів для навчання майбутніх педагогів вказує Н. Кононець «робота студентів над проектом сприяє не лише розкриттю можливостей і здібностей студента, а й усвідомленню, оцінюванню особистісних ресурсів, визначенню особистісно значущих і соціально ціннісних перспектив» [3, с. 143].

Управління якістю освітнього проекту – систематичний процес планування, моніторингу та постійного покращення освітньої діяльності в навчальному закладі, спрямований на досягнення визначених навчально-виховних цілей та задоволення потреб усіх зацікавлених сторін (студентів, викладачів, стейкхолдерів, керівників баз практики, батьків) через постійне підвищення ефективності освітніх процесів та результатів. Як відомо, якість освіти майбутніх педагогів регламентується законодавчими актами, державними освітніми стандартами МОН України, ліцензійними умовами, акредитаційними вимогами, а також внутрішніми положеннями, навчальними програмами, планами та внутрішніми нормативними документами ЗВО.

Виходячи з вищезазначеного, можна сформулювати кілька ключових вимог до педагогічної моделі розвитку управління якістю освітніми проектами майбутніх викладачів:

- постановка цілей, методів та засобів їх реалізації;
- системність і структурованість моделі;
- інтеграцію педагогічних, управлінських та проектних компонентів;
- орієнтацію на розвиток фахових компетентностей майбутніх викладачів;
- акцент уваги на управлінні якістю в контексті освітніх проектів;
- вибір критеріїв оцінки для контролю;
- врахування сучасних освітніх стандартів, науково-технічних досягнень та інновацій в педагогіці.

Запропонуємо авторську педагогічну модель розвитку управління якістю освітніми проектами майбутніх викладачів (див. рис. 1).

Науково обґрунтуємо блоки наведеної педагогічної моделі розвитку управління якістю освітніми проєктами майбутніх викладачів:

1. Цільовий блок – визначає загальну педагогічну спрямованість моделі. Мета формування компетентності управління якістю освітніх проєктів відповідає сучасним вимогам до професійної

підготовки викладачів. Завдання, що конкретизують мету, охоплюють когнітивну (знання), праксеологічну (навички) та особистісну (лідерські якості) сфери розвитку майбутніх педагогів. Визначаються професійні компетентності (методологічна, аналітичне та критичне мислення, організаційно-управлінська, комунікативна,

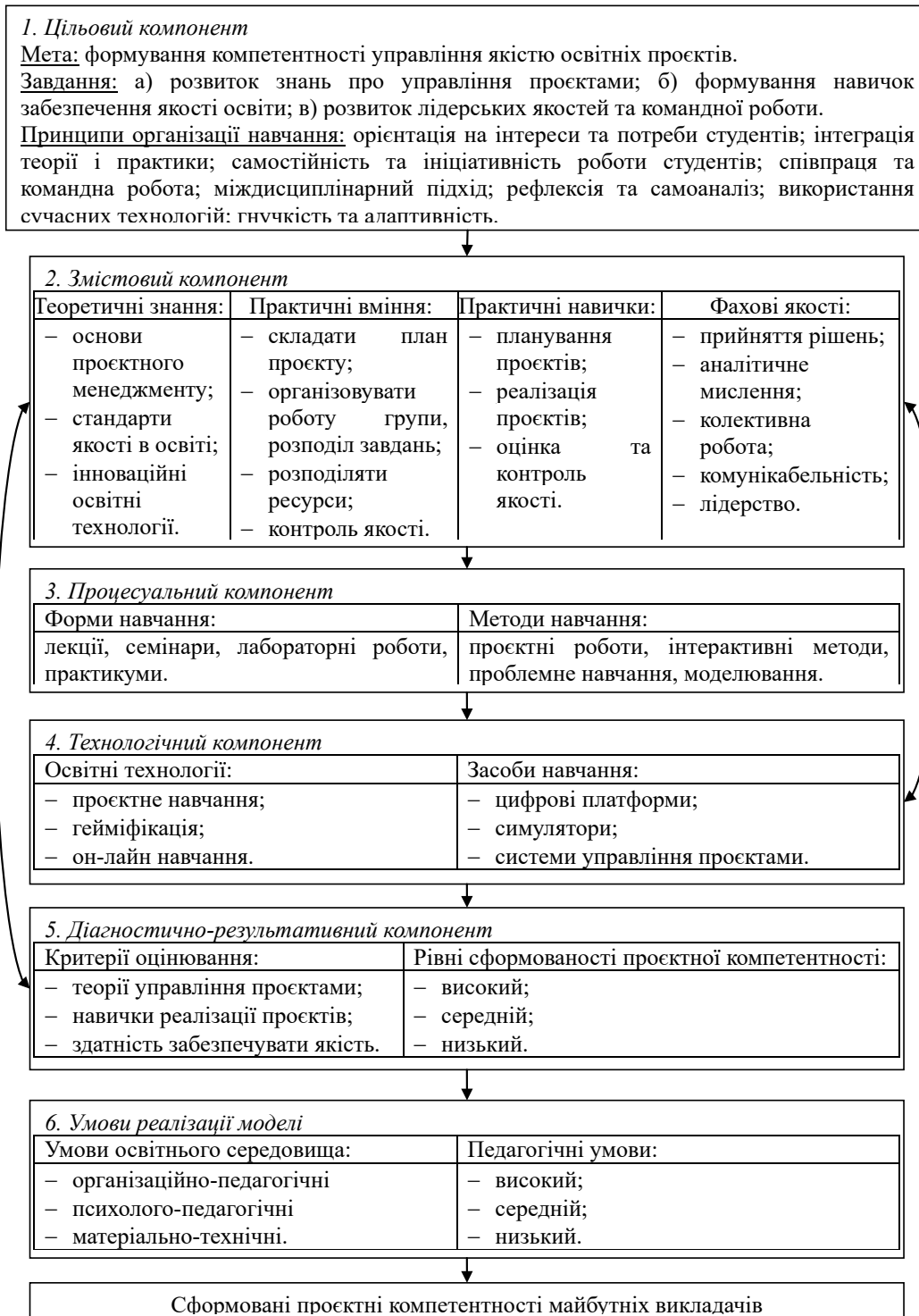

Рис. 1. Педагогічна модель розвитку управління якістю освітніми проєктами майбутніх викладачів

технологічна, соціально-емоційна), якими повинен володіти молодий викладач для ефективного управління якістю освітніми проектами.

2. Змістовий компонент – відображає структуру навчального матеріалу, необхідного для досягнення поставленої мети та реалізації завдань. Зміст охоплює вивчення таких навчальних дисциплін, як: соціальна педагогіка, проєктний менеджмент, управління якістю, сучасні педагогічні технології та інновації. Змістовий компонент інтегрує теоретичні знання та практичні навички студентів.

3. Процесуальний компонент – описує внутрішню організацію навчального процесу у закладі освіти. Даний компонент включає сучасні форми та методи навчання, що відповідає принципам варіативності, колективізму та індивідуалізації освітнього підходу. Акцент уваги в дидактиці має бути сконцентрований на використанні інтерактивних методів, проєктного та проблемного навчання, що сприяє формуванню практичних навичок управління проектами у студентів.

4. Технологічний компонент – відображає інноваційні педагогічні підходи до реалізації навчального процесу. Використання сучасних освітніх технологій та цифрових засобів навчання відповідає концепції цифровізації освіти та принципам проєктного навчання. Технологічний компонент, у першу чергу, забезпечує формування цифрових компетентностей, необхідних для ефективного управління освітніми проектами в сучасних умовах. По-друге, розвиває у молодих педагогів компетентність у використанні комп'ютерної техніки, електронних ресурсів для обробки інформації та створення авторського освітнього контенту.

5. Діагностично-результативний блок – забезпечує якісну та кількісну оцінку ефективності педагогічної моделі, що дає змогу приймати виважені управлінські рішення. Даний компонент базується на принципах педагогічної діагностики та кваліметричного підходу в освіті. Важливо визначити рівні сформованості у майбутніх педагогів знань, вмінь та навичок, а також визначення їхньої професійної готовності до управління освітніми проектами. Критерії оцінювання та рівні сформованості компетентності дозволяють об'єктивно виміряти результати навчання, що відповідає вимогам до системи забезпечення якості освіти у вищому навчальному закладі.

6. Умови реалізації моделі – цей блок визначає педагогічні умови розвитку управління якістю освітніми проектами у майбутніх викладачів (а) інтеграція концепції проєктного менеджменту в навчальні програми студентів педагогічних

спеціальностей; б) застосування інтерактивних та проєктних методів навчання; в) практичне застосування концепції управління якістю під час педагогічної практики; г) організація командної роботи студентів під час практичних та лабораторних занять; д) використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для управління освітніми проектами). Крім того, адміністрація закладу та працівники навчального закладу створюють належні умови освітнього середовища для професійної підготовки майбутніх викладачів: організаційно-педагогічні; психолого-педагогічні; матеріально-технічні. Викладачами виділяються та досліджуються фактори впливу на ефективне функціонування педагогічної моделі у навчальному закладі. Такий підхід ґрунтується на системному підході до організації навчального процесу, враховуючи взаємозв'язки між різними аспектами освітнього середовища.

Таким чином, авторська педагогічна модель відображає комплексний і системний підхід до професійного розвитку майбутніх викладачів у сфері управління якістю освітніх проєктів, інтегруючи таким чином сучасну педагогічну теорію і практику та забезпечуючи всебічний розвиток необхідних знань, умінь і компетентностей. Важливими аспектами цієї моделі є інтеграція теоретичних знань та практичних навичок, орієнтація на інтереси та потреби студентів, використання сучасних технологій та інноваційних підходів до викладання. Впровадження цієї моделі дозволить не лише підвищити якість підготовки вчителів, а й забезпечити готовність до реалізації освітніх проєктів, адаптації до швидких змін в освітньому середовищі та застосування набутих знань у професійній діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розроблена педагогічна модель розвитку управління якістю освітніми проектами майбутніх викладачів представляє собою комплексну, структуровану систему, що інтегрує загальнодидактичні аспекти з підходами проєктного менеджменту. Модель складається з шести взаємопов'язаних блоків (цільовий, змістовий, процесуальний, технологічний, діагностично-результативний, умови реалізації моделі), які забезпечують цілісний підхід до формування необхідних проєктних компетентностей у майбутніх викладачів. Особливостями моделі є її орієнтація на практичне застосування знань, використання інноваційних методів навчання та сучасних освітніх технологій, а також акцент на розвитку ключових компетентностей, необхідних для ефективного управління

освітніми проектами. Впровадження моделі проектування та забезпечення їх якості. Перспективами подальших досліджень у цьому науковому напрямку можуть бути педагогічні умови розвитку проектної компетентності у майбутніх викладачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волкова Н. П., Тарнопольський О. Б. Моделювання професійної діяльності у викладанні навчальних дисциплін у вишай: монографія; за заг. та наук. ред. О. Б. Тарнопольського. Дніпропетровськ : Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля. 2013. 228 с.
2. Кільова Г. О. Якість освіти як ключова категорія менеджменту освіти. *Освіта та педагогічна наука*. 2012. № 5–6 (154–155).
3. Кононець Н. Технологія освітнього проекту як педагогічна технологія ресурсно-орієнтованого навчання. *Витоки педагогічної майстерності*. 2014. Випуск 14. С. 136–144.
4. Кузьмінська Ю. М. Модель управління креативністю та ризиками команд освітніх проектів у сфері підвищення кваліфікації. *Вісник Черкаського державного технологічного університету. Серія: Технічні науки*. 2018. № 3. С. 42–49.
5. Михайлишин Г. Й., Кондур О. С. Педагогічне моделювання професійної підготовки управлінців з якості освіти. *Освітній простір України*. 2019. №15. С. 96–104.
6. Молчанюк О. В. Пальчик О. О. Проектна діяльність – перспективна складова освітнього процесу. *Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Випуск 15(44). С. 206–219.
7. Опачко М.В. Моделювання професійної підготовки та діяльності. Навчально-методичний посібник. Ужгород : УжНУ. 2016 – 86 с.
8. Придатко О. В. Освітні проекти та програми як об'єкт проектного менеджменту. *Управління розвитком складних систем*. 2015. Випуск 24. С. 42–48.
9. Якість освіти. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/tag/yakist-osliti?&type=all&tag=yakist%20osliti>.
10. Harvey L., Green D. Defining quality. *Assessment & Evaluation in Higher Education*. 1993. № 18 (1). P. 9–34.
11. Sallis E. Total quality management in education. Routledge. 2014. 176 p.